

ViS - Vård i samverkan

Kommun(er): Samtliga kommuner i Uppsala län

Region Uppsala: Hälso- och sjukvårdsförvaltningar

Fastställt av: Redaktionsrådet

Datum: 2021-05-31

Livsmedel för speciella medicinska ändamål - FSMP

Innehåll

Bakgrund.....	2
Syfte	2
Termer och begrepp.....	2
Omfattning	2
Ansvar och Genomförande.....	2
1. Utredning och bedömning	2
2. Ordination och beställning av kosttillägg och sondmat	3
2.1 LSS- och ordinärt boende	3
2.2 Korttidsplats/växelvård.....	3
2.3 Särskilt boende	3
3. Nutritionspumpar.....	3
4. Särskilt att beakta	4
4.1 Dokumentation.....	4
4.2 Beställning.....	4
4.3 Uppföljning.....	5
5. Kostnader	5
5:1 Kostnader och ansvar	5
6. Sortiment	5
Referenser	6
Livsmedelsverkets föreskrifter (SLVFS 2000:15) om livsmedel för speciella medicinska ändamål	6
Förordning (EU) 2016/128 om livsmedel för speciella medicinska ändamål	6
Versionshistorik	6
Bilaga 1 Handledning vid sondmatning.....	7
Bilaga 2 Rutin vid beställning av kosttillägg och sondmat via Mediq Direct till personer med skyddad identitet.....	10
Bilaga 3 Förskrivning av nutritionsprodukter till patient folkbokförd i Stockholm men får vård inom Region Uppsala.....	11

Bakgrund

God, näringsriktig och behovsanpassad mat är grundläggande för att främja hälsa och öka välbefinnande. FSMP (Food for Special Medical Purposes), såväl kosttillägg som sondmat, ska betraktas likvärdigt med vanlig mat och serveras som måltider i en trivsamt miljö anpassad till individens olika behov och situationer.

FSMP fyller en viktig funktion för vårdtagare med nutritionsproblem som vårdas på sjukhus eller har hälso- och sjukvårdsinsatser i ordinärt eller särskilt boende. De ersätter helt eller delvis vanlig mat och kan också användas för berikning av mat när behoven inte går att tillgodose på annat sätt. De ska användas under medicinsk övervakning, vilket innebär att det ska finnas ett tydligt mål med behandlingen och att uppföljning och utvärdering görs regelbundet.

Syfte

Syfte med de gemensamma riktlinjerna för FSMP är att:

- skapa god kvalitet vid användning av speciallivsmedel för vårdtagare i Uppsala län (rätt produkt till rätt person i rätt tid),
- åstadkomma kostnadseffektivt användande av FSMP och
- förtydliga ansvarsfördelningen mellan olika aktörer inom länet.

Termer och begrepp

FSMP - Food for Special Medical Purposes (Livsmedel för speciella medicinska ändamål)

Omfattning

Riktlinjerna gäller vårdtagare som är 16 år och äldre¹ och vänder sig till dietister som ordinerar och/eller beställer FSMP. De vänder sig också till läkare samt och sjuksköterskor och omfattar samtliga vårdgivare som på uppdrag av kommunerna och/eller Region Uppsala (huvudmän) utför hälso- och sjukvård.

Riktlinjen innefattar kosttillägg (näringsdrycker, berikningsmedel, förtjockningsmedel, andra specialprodukter med särskilt anpassat näringsinnehåll) och sondnäringar. Det finns även anvisningar för aggregat och sprutor (tillbehör) vid sondmat. Även helt privata aktörer rekommenderas följa riktlinjerna.

Ansvar och Genomförande

1. Utredning och bedömning

En individuell utredning och bedömning krävs alltid för att ta ställning till om vårdtagaren är i behov av FSMP.

När ska FSMP ordinerar/beställas?

- Till vårdtagare som, trots att nutritions- och ätstödande åtgärder har vidtagits inte kan försörja sig med vanlig/energität kost, sviktar i sitt matintag och riskerar undernäring/näringsbrist.
- Vårdtagare med diagnoser där FSMP med särskilt anpassat näringsinnehåll har en vetenskapligt dokumenterad effekt och är den enda möjligheten att helt eller delvis tillgodose individens nutritionsbehov.
- När livskvaliteten hos vårdtagaren kan förbättras under en övergångsperiod, även vid palliativ vård.

¹ För barn <16 år finns nationella regler för förskrivning av FSMP. För personer >16 år upprättar varje landsting/region lokala riktlinjer.

När ska FSMP inte ordineras?

- När berikad, vanlig mat ger samma effekt.
- När vårdtagaren efter noggrann utredning och bedömning uttalat undanbeder sig nutritionsbehandling
- När vårdtagaren inte kan tillgodogöra sig näringsprodukterna.

Följande tillstånd berättigar **inte i sig** till förskrivning av FSMP:

- Allergi
- Celiaki
- Laktosintolerans
- Direkt anslutning till obesitaskirurgi

2. Ordination och beställning av kosttillägg och sondmat

Ordination och beställning av FSMP förutsätter specialkunskap om nutritionsprodukter, upphandlingsavtal, kostnader och riktlinjer. I Region Uppsala förespråkas att legitimerade dietister i första hand sköter dessa uppgifter.

2.1 LSS- och ordinärt boende

Dietist ordinerar och beställer såväl kosttillägg som sondmat och tillbehör. Akademiska sjukhuset står för samtliga kostnader, förutom vårdtagarens egenavgift (se kostnadsansvarstabell under punkt 5).

2.2 Korttidsplats/växelvård

Dietist på sjukhus eller i primärvård överrapporterar i förekommande fall gällande ordination av kosttillägg. Sjuksköterska eller ansvarig läkare kan också ordinaera till enskild vårdtagare. Beställning och distribution sker direkt från grossist (se punkt 6). Kosttillägg ryms inom ramen för matabonnetmanget och boendet står för hela kostnaden.

De som använder sondmat och tillbehör ska ta med sig detta hemifrån och betalar inga matkostnader på boendet, men däremot en egenavgift för sondmat och tillbehör. Om uppstart av sondmatning föregås av sjukhusvistelse, skall sondmat och tillbehör beställas av sjukhusdietist, med max tre uttag. Om vårdtagare flyttar från ordinärt boende till korttidsplats ansvarar primärvårdsdietist för beställning.

2.3 Särskilt boende

Kosttillägg

Dietist på sjukhus eller i primärvård överrapporterar i förekommande fall gällande ordination av kosttillägg. Sjuksköterska eller ansvarig läkare kan också ordinaera till enskild vårdtagare. Beställning och distribution sker direkt från grossist (se punkt 6). Kosttillägg ryms inom ramen för matabonnetmanget och boendet står för hela kostnaden.

Sondmat och tillbehör

Dietist med specialinrättad tjänst vid Klinisk nutrition, Akademiska sjukhuset, gör hembesök med nutritionsbedömning av patient som behöver sondmat. Vid behov gör därefter dietisten en ordination av sondmat i samråd med boendets omvårdnadsansvariga sjuksköterska och/eller ansvariga läkare. Dietisten ansvarar för beställning av sondmat och tillbehör och gör sedan fortlöpande bedömning och uppföljning av vårdtagaren. Den enskilde betalar inga matkostnader på boendet, men däremot en egenavgift för sondmat och tillbehör.

För den som skrivs ut med sondmat från sjukhus finns en handledning. (Bilaga 1)

3. Nutritionspumpar

Se "[Indikationer, beställning och hantering av nutritionspump](#)"

4. Särskilt att beakta

4.1 Dokumentation

All ordination och beställning av FSMP ska grundas på vårdtagarens närings- och energibehov. Bedömning och ordination skall alltid dokumenteras i patientjournalen under vedertaget sökord. Ordinationen ska följas upp mot uppsatta mål, t ex genom viktuppföljning av vårdtagaren, och utvärderas vid behov samt i samband med varje ny beställning.

Syftet med näringsdrycker är att dessa ska komplettera vanlig mat för ett optimalt näringsintag. Rekommendationen är att inte ordinera mer än 1-3 näringsdrycker per dag. Detta betraktas som partiell nutrition. Om fler produkter ordineras ska detta särskilt motiveras i journalen. Beställning och ordination ska i möjligaste mån utgå ifrån gällande upphandlingsavtal och rekommendationer för val av produkter.

4.2 Beställning

Ordinärt boende

Enligt beslut i Varuförsörjningsnämnden ska beställning av FSMP till personer i ordinärt boende göras i förskrivningsportalen Mediq Direct. För personligt inlogg med behörighet att använda portalen krävs kunskap om gällande riktlinjer och genomgång av Mediqs snabbguide till portalen. Region Uppsalas kontaktpersoner, se nedan, bistår med inloggningsuppgifter.

Beställningen får innehålla som mest sex uttag och är giltig ett år fr.o.m. utskriftsdatum. Ett uttag beräknas räcka för en månads förbrukning. Vårdtagaren kan göra flera uttag vid ett och samma tillfälle. Egenavgift tas ut för varje uttag. Egenavgift för partiell nutrition är 250 kr och för full nutrition 1500 kr/månad. Överskjutande kostnad betalas av Akademiska sjukhuset.

Produkterna levereras till vårdtagarens hemadress alternativt ett utlämningsställe eller annan angiven adress. Beställningar i portalen kan endast göras till personer som är folkbokförda i Region Uppsala.

Reservnummer

Vid första beställning till patient med sk. reservnummer (ofullständigt personnummer); fyll i formulär "Ansökan om reservnummer" och mejla till Mediqs kundservice. Kundservice skapar därefter ett reservnummer och återkopplar till beställaren.

Asylsökande

Vid beställning till asylsökande tas noll kronor i egenavgift; beställ helst ett uttag åt gången. Ange "Asyl" i referensfältet i beställningsportalen.

Skyddad identitet

För personer med skyddad identitet folkbokförd i regionen gäller särskilda rutiner. (Bilaga 2)

Patient folkbokförd i Region Stockholm

Särskild rutin gäller. (Bilaga 3)

Region Uppsalas kontaktpersoner gällande Mediq Direct är dietisterna:

karin.blom.malmberg@akademiska.se

helena.m.petterson@region uppsala.se

Kontaktuppgifter till Mediq Direct:

kundservice.direct@mediq.com

Tfn: 031 388 92 00 (vardagar kl 8-16.30)

Särskilt boende

Kosttillägg beställs av personal på boendet direkt från grossist (se 2.3). Upphandlingsavtal ska i förekommande fall följas.

Dietist med specialinrättad tjänst vid Klinisk nutrition, Akademiska sjukhuset, ansvarar för beställning av sondmat och tillbehör.

4.3 Uppföljning

All nutritionsbehandling ska utvärderas och omprövas vid varje ny ordination och beställning. Om dietisten som står för ordinationen finner det nödvändigt ska ny läkarremiss krävas.

Kostsamma specialprodukter, t ex elementardieter, bör förskrivas månadsvis för tätare utvärdering om inte särskilda omständigheter råder.

5. Kostnader

Ordinärt boende

Egenavgift tas ut för varje uttag, vilket motsvarar en månads förbrukning. Egenavgiften för partiell nutrition är 250 kr och för full nutrition 1 500 kr/uttag. Överskjutande kostnad betalas av Akademiska sjukhuset. Högkostnadsskydd för läkemedel gäller ej.

Särskilt boende

Kosttillägg anpassade till den enskildes behov tillhandahålls på boendet inom ramen för matabonnemang. Boendet står för beställning och kostnader.

Sondmat och tillbehör beställs av dietist med specialinrättad tjänst vid Klinisk nutrition, Akademiska sjukhuset.

5:1 Kostnader och ansvar

Nutrition	Ordinärt boende		Särskilt boende	
	Enskild person betalar	Akademiska sjukhuset betalar	Enskild person betalar	Boendet alt Akademiska sjukhuset betalar
Partiell nutrition (oftast kosttillägg)	Egenavgift 250 kr/månad	Överskjutande kostnad	Avgift för matabonnemang	Respektive särskilda boende står för kostnaden
Full nutrition (oftast sondmat, inkl aggregat och sprutor)	Egenavgift 1 500 kr/månad	Överskjutande kostnad	Egenavgift 1 500 kr/månad Mediq Direct fakturerar kunden	Akademiska sjukhuset står för kostnaden, egenavgift avräknad

6. Sortiment

Aktuellt upphandlat sortiment enligt avtal VF 2017:0030 visas på:
www.varuforsorjningen.se

För att få en kostnadseffektiv hantering rekommenderas samtliga utförare av vård och omsorg att följa befintliga avtal. Kommuner med fullmakt (Enköping, Tierp, Uppsala, Älvkarleby och Östhammar) har möjlighet att nyttja upphandlingsavtal VF 2017:0030 och kan beställa varor direkt från respektive nutritionsföretag.

Referenser

Nedanstående författningar är de viktigaste som reglerar hantering och beställning av FSMP:

Livsmedelsverkets föreskrifter (SLVFS 2000:15) om livsmedel för speciella medicinska ändamål

Förordning (EU) 2016/128 om livsmedel för speciella medicinska ändamål

Förordning (EU) nr 609/2013 om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll

SFS 2017:30 Hälso- och sjukvårdslagen

SFS 2010:659 Patientsäkerhetslagen

SOSFS 2011:8 Ändring i föreskrifterna (SOSFS 2008:14) om informationshantering och journalföring i hälso- och sjukvården

SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

SOSF 2014:10 Socialstyrelsens föreskrift och allmänna råd om förebyggande av och behandling vid undernäring

Versionshistorik

2018-02-02

Revidering görs p.g.a. ändrat och förenklat beställningsförfarande av FSMP för dietister som beställer produkter via portalen Mediq Direct. Viss språklig granskning av dokumentet har gjorts i samband med revideringen och strukturen i dokumentet anpassats till VIS-mall.

2018-12-06

Revideringen görs dels med anledning av behov av förtydligande beträffande beställningsrutiner för dietister via Mediq Direct, dels p.g.a. av att ett nytt upphandlingsavtal gällande speciallivsmedel slutits. Viss språklig granskning av dokumentet har gjorts i samband med revideringen.

2020-01-15

Revideringen görs med anledning av att förskrivningsportalen Mediq Direct uppdaterades december 2019 och att vissa rutiner under rubriken 4.2 Beställning samt Bilaga 2 blivit ändrade.

2020-08-27 Bilaga 2 Förtydligande om skyddade personuppgifter och hur leverans sker

2020-09-04 Bilaga 3 Förskrivning av nutritionsprodukter till patient folkbokförd i Stockholm men får vård inom Region Uppsala

2021-02-15 Bilaga 2 Hur kontakt ska tas med Mediqs kundservice

2021-05-27 Bilaga 2 är uppdaterad i syfte att tydliggöra rutinen vid förskrivningar till personer med skyddad identitet

Bilaga 1Handledning vid sondmatning

Information till ansvarig personal för vårdtagare i ordinärt och särskilt boende samt korttidsplats i Uppsala län.

Det är viktigt att det finns en väl fungerande rutin för beställning av sondmat. Beställ senast en vecka innan sondmaten tar slut.

Dessa punkter skall följas upp och dokumenteras i respektive patientjournal:

- Viktutveckling.
- Mät vikten minst 1 gång/månad. Eventuell viktförändring rapporteras till ansvarig sjuksköterska.
- Vid viktförändring krävs ny beräkning av energi- och proteinbehov och ny bedömning av mängden sondmat. Kontakta ansvarig dietist.

Intag via munnen?

Fortlöpande logopedbedömning bör ligga till grund för hur mycket vårdtagaren kan inta via munnen och i vilken konsistens. Smakportioner ges om logoped bedömt att det är säkert. Ges med fördel innan sondmaten för att stimulera matsmältningen och bidra till en mer måltidslik situation. Ta reda på vad vårdtagaren kan tänkas längta efter att få smaka.

Om sväljning inte är säkert kan smakstimulans ges t ex kan en skumgummitopz doppas i dryck, vridas ut noga och strykas i munnen och på läpparna.

Om mängden mat och dryck via munnen ökas så kan intaget av sondmat behöva minskas. Kontakta dietist för hjälp med detta.

Registrera hur mycket mat och dryck vårdtagaren äter och dricker. [Mat- och vätskeregistrering](#).

Med hjälp av registreringen gör ansvarig dietist en bedömning om mängden sondmat bör ökas eller minskas. Sondmatningsschemat kan behöva anpassas efter nya behov (tillförselshastighet, tider, typ av sondmat).

Munvård

Munhygien flera gånger om dagen är extra viktigt för den som inte får äta via munnen. Risken för bakterietillväxt i munhålan ökar och kan leda till lunginflammation. Ha en signeringslista för detta. Muntorrhet behöver behandlas med lämpliga preparat, som t.ex. smörjande munspray.

Läkemedel

Läkare ansvarar för att ordinera lämplig beredningsform som går att ge i sonden eller via annan administreringsväg. För läkemedel som ska ges på fastande mage ska detta eftersträvas även för patienter med sondmat. Dostider och val av läkemedel kan behöva anpassas för att minimera tiden med uppehåll i näringstillförsel. Generella rekommendationer finns på Läkemedelsverkets hemsida (www.lakemedelsverket.se) i behandlingsrekommendationen "Enteral läkemedelsadministrering". Information om läkemedels krossbarhet finns oftast i Fass. Vid intag av brustabletter är det viktigt att den får "brusa klart" innan den ges i sonden. Primärvårdens apotekare kan hjälpa läkaren med valet av lämpliga läkemedelsformer.

Hygien

Tvätta händerna innan du hanterar sondmat och tillhörande utrustning. Sköljspruta sköljs med kallt vatten och diskas sedan för hand med varmt vatten och diskmedel. Skölj noga. Dela på sprutan, lägg att torka och förvara ihopsatt i kylskåp. Byt spruta vid behov eller minst en gång i månaden.

Se "[Sondspruta](#)". Aggregat är engångsartiklar – ett aggregat per måltid. Öppnad sondnäring kan förvaras i kylskåp i högst 24 timmar. Kom ihåg att ta fram den i tid så att den håller rumstemp vid måltid, alternativt lägg i ljummet vatten.

Komplikationer som kan förekomma samt förslag på åtgärder

Mat hamnar i luftvägarna (= aspiration) med risk för lunginflammation

- Se till att vårdtagaren sitter upp eller har huvudänden på sängen höjd minst 30 grader och minst 30 minuter efter avslutad måltid. Tänk på att vårdtagaren inte får ligga plant under matning eftersom det ökar risken för uppstötningar som kan leda till aspiration.
- Kontrollera tillförselhastigheten, för snabb tillförsel kan orsaka uppstötningar som kan leda till aspiration.
- Kontrollera sondläget, sond som går från näsan till magsäcken kan hamna fel.
- Vid reflux kan val av sondmat ha betydelse.
- Viktigt med bra rutiner för munhygien.
- Diskutera med läkaren vid upprepad aspiration.

Diarré

- Prova att sänka hastigheten.
- Kontakta dietist för rådgivning.
- Vid kvarstående problem kontakta patientansvarig läkare.
- Vid långvariga besvär bör vätskeintaget ses över. Sondmaten ger endast ca 80 % ren vätska.
- Sondmat ger ett lågt intag av salter varför intaget kan behöva ses över.

Förstoppning

- Se över vätskeintaget som kan behöva ökas. Sondmaten ger endast ca 80 % ren vätska.
- Kontakta dietist för rådgivning för eventuellt byte av sondmat.
- Vid kvarstående problem kontakta patientansvarig läkare.

Illamående, kräkningar

- Prova att sänka hastigheten.
- Kontrollera att sondmaten inte är för kall, ska vara rums/kroppstempererad.
- Se över hygienrutinerna.
- Förstoppningsproblematik?
- Se över vätskeintaget. Sondmaten ger endast ca 80 % ren vätska.
- Kontakta dietist för rådgivning.
- Vid kvarstående problem kontakta patientansvarig läkare.
- Vårdtagaren har vid dessa komplikationer ett ökat vätskebehov. Tillför vätskeersättning t.ex. Resorb. Likaså behövs extra vätska mellan, före och efter matning. Ge med spruta eller via munnen om möjligt.

Elektrolytrubbning

För de som under längre tid får enbart eller huvudsakligen sondnäring bör nivåerna i blodet av natrium, kalium, kreatinin, magnesium och albumin följas upp.

Läkare ordinerar provtagning var 6:e månad om patienten är stabil eller vid ändrade förutsättningar t ex vid förändringar vid tillförsel av läkemedel och/eller sondmat.

För mer information se Vårdhandbokens hemsida www.vardhandboken.se
Klicka på "Omvårdnad och behandling" och därefter gå in under "Nutrition, enteral"
(www.vardhandboken.se/Texter/Nutrition-enteral/Oversikt/)

För särskilda boenden i hela länet finns dietist Lena Frick för frågor om sondmatning, tel. 018-611 37 70. Inom ordinärt boende kontaktas dietist vid aktuell vårdcentral för uppföljning och justering av mängden sondmat.

Bilaga 2 Rutin vid beställning av kosttillägg och sondmat via Mediq Direct till personer med skyddad identitet.

Gäller personer som är 16 år och äldre och boende i Region Uppsala.

1. Logga in i beställningsportalen Mediq Direct
Knappa in det fiktiva personnumret 20120229-0UUP
Låt adressen till Akademiska sjukhuset ligga kvar.
2. Gör förskrivningen. Den bör motsvara ungefär en månads förbrukning.
3. Egenavgiften är 0 kronor, klicka "skapa förskrivning".
4. OBS! Ange aldrig patientens skyddade personuppgifter i förskrivningen.
 - a. Leverans sker till vårdenhet/vårdcentral:
Ange i samråd med patienten lämplig mottagare av leverans, t ex Dietist NN (du själv eller kollega) eller annan namngiven vårdpersonal. Det är viktigt att leveransen går att spåra via dessa namn på vårdpersonal eftersom patientens identitet inte får röjas.
 - b. I undantagsfall sker leverans till närstående eller annan adress om patient önskar det eller inte har möjlighet att hämta på enheten.
5. Om annan adress och mottagare än Akademiska sjukhuset ska gälla samt för hjälp att skapa det första uttaget, kontakta:
- Mediqs kundservice, tfn 031 388 92 00)
6. Vid förskrivning av flera uttag:
 - a) Dietist anger förskrivnings-id (P-nr) vid kontakt med Mediqs kundservice så att uttag kan skapas från rätt förskrivning.
 - b) Patient som får leverans till närstående/annan adress kan själv kontakta Mediq. Behöver då kunna ange förskrivnings-id (P-nr).
Om patienten själv gör nästkommande beställning till en vårdenhet/vårdcentral, informera om att en namngiven vårdpersonal alltid ska anges i samband med leveransadressen.
7. Dokumentera alltid i Cosmic den aktuella ordinationen, vilka produkter och mängder som är beställda, förskrivnings-id samt när uppföljning ska ske.

Rev 2020-08-26/ 2021-02-15/ 2021-04-27

Bilaga 3 Förskrivning av nutritionsprodukter till patient folkbokförd i Stockholm men får vård inom Region Uppsala

- 1) Förskrivning görs av dietist enligt Region Uppsalas rutiner via Mediq Direct.
Beställ endast upphandlade produkter
- 2) OBS! Kontrollera att leveransadressen är korrekt.
- 3) Förskriv max två uttag, endast i undantagsfall flera.
- 4) Egenavgift för partiell nutrition är 250 kr och för full nutrition 1500 kr.
- 5) Skriv "STOCKHOLM" i referensrutan.
- 6) Skicka messenger till Karin Blom Malmberg med följande uppgifter:
 - a) Patient och personnummer
 - b) Antal uttag
 - c) Förskrivningens ID (ett "P" följt av åtta siffror)
- 7) Karin Blom Malmberg vidarefakturerar varje uttag till Stockholms läns sjukvårdsområde, dvs totalsumma inkl moms, minus egenavgift. Påslag görs för leveransavgift, 167 kr.